

INTERVIEW **BIAO XIANG** ANTROPOLOOG

‘De Chinese staat is zwakker uit de pandemie gekomen’

De Chinese corona-aanpak heeft de staat in de ogen van zijn burgers verzwakt, ziet antropoloog Biao Xiang. Ook de democratische wereld kan daarvan leren.

„Technologie verwoest de sociale aspecten van het uitoefenen van macht.”

Door onze correspondent
Tabitha Spielman
BEIJING

In China brak in 2022 het zwaarste pandemiejaar aan. De besmettelijke omikronvariant maakte het zero-vidbeleid van de Chinese regering om het virus volledig te beheersen onhoudbaar. Terwijl in de rest van de wereld de coronabeperkingen werden losgelaten, draaide het leven in China om voortdurend testen, grootschalige lockdowns die soms zelfs tot hongersnood leidden, en de voortdurende dreiging van een rode ‘gezondheidscode’ op je telefoon. Een positieve test leidde tot weken verblijf in een quarantainecentrum.

Volgens antropoloog Biao Xiang, die veel over de impact van de pandemie schreef, was dit de fase waarin veel Chinese burgers gedesillusioneerd raakten. Ze maakten zich niet langer zorgen om het virus zelf, maar over het onvoorspelbare beleid dat hun levens op zijn kop zette. Toen de overheid na protesten in december 2022 opnieuw een zwaar maakte, nu door plotseling alle restricties los te laten, overleden volgens studies anderhalf tot twee miljoen mensen in een grote coronagolf. Volgens Xiang bleef de bevolking achter met een diep beschadigd vertrouwen in de overheid dat „de komende jaren en decennia” zal beïnvloeden.

Vier jaar na het begin van de pandemie sprak NRC met Xiang over de maatschappelijke gevolgen van deze periode. Toen corona voor het eerst in China opdook, werden lockdowns en quarantaines gezien als typisch Chinees. Niet veel later werden diezelfde maatregelen wereldwijd toegepast, en bleek de wereld kostbaar voorbereidingstijd te hebben verspild.

Misschien, zegt Xiang, zijn er ook uit de latere corona-ervaringen van de Chinese maatschappij bredere lessen te trekken.

Het is inmiddels ruim een jaar geleden dat China de strenge coronarestricties ophief. Waar ziet u de impact van deze periode nu vooral?

„De hoop was dat er na de crisis van het plotselinge loslaten van de restricties herstel zou komen. Maar de economie bleef zwak. Tegelijk verloren veel mensen hun vertrouwen in het systeem en in de toekomst. Je ziet dat er minder interesse is om hard te werken voor een auto en een huis, voor een leven in de middenklasse. Op zich is dat prima, maar deze omwenteling kwam niet door zorgen over het klimaat of milieu. Het kwam voor een groot deel door de klap van de pandemie. Die was heel existentieel. China was altijd al autoritair, maar dat merkte je vooral als het over de politiek ging. In het dagelijks leven was er relatief veel vrijheid en ruimte voor je eigen leven. In 2022 verdween die vrijheid.

„Neem het virale filmpje waarin een man in Shanghai een overheidsmedewerker vertelde dat hij niet mee wilde naar een quarantainecentrum. Hij kreeg te horen dat zijn familie voor drie generaties gestraft zou worden als hij niet meewerkte, en antwoordde daarop: ‘Bedankt, wij zijn de laatste generatie.’ Als je je vertrouwen in de samenleving eenmaal kwijt bent, kijk je anders naar de toekomst.”

Niet als in Europa is er in China nu weinig aandacht voor het verwerken van de pandemie of het herdenken van slachtoffers. Ik kom mensen tegen die daar boos over zijn. Drie jaar lang ging het over niets anders, en toen was het op eens stil. Waarom is dat, denkt u?

„Ja, er wordt bewust geprobeerd om het

Als je je vertrouwen in de samenleving eenmaal kwijt bent, kijk je anders naar de toekomst



Volgens de Chinese antropoloog Biao Xiang heeft de corona-aanpak het vertrouwen van Chinese burgers in de staat ernstig aangetast.

FOTO: GORDON WELTERS

te vergeten. Dat is eigenlijk onmogelijk. Zelfs als je het wilt vergeten, herinnert je lichaam zich wat er is gebeurd. Maar je kunt het onderdrukken. Het woord ‘coronavirus’ werd zelfs een tijdje gecensureerd, alsof die jaren er helemaal niet waren geweest. Deze vergeetpolitiek heeft wel een prijs. Op de korte termijn voelen mensen zich boos of gedesoriënteerd maar willen ze ook verder met hun leven. Op de lange termijn kan dit echter leiden tot onverwerkte trauma’s.

„Daar hadden we al veel mee te maken in China. Chinese ouders en grootouders maakten vaak allerlei heftige politieke gebeurtenissen mee, zoals de Culturele Revolutie, zonder de emoties te verwerken. Dat heeft zich bijvoorbeeld geuit in een opvoedstijl die zich richt op waarschuwen, op zeggen wat je allemaal niet mag doen, zonder uitleg over de redenen. Het grootste slachtoffer van al die politieke campagnes, zeiden mijn ouders ook altijd, is het vertrouwen in je medemens. Zoals in de buurtcommissies, die het pandemiebeleid op lokaal niveau moesten uitvoeren.”

Het klinkt alsof de Chinese staat hier zwakker is uitgekomen, ondanks de opbouw van al die controle.

„Absoluut. Ik denk dat veel mensen de staat nu als zwakker zien. Je ziet dat bijvoorbeeld in het feit dat nationalisme minder populair is onder jongeren dan twee jaar geleden.”

Vanuit Europa kan dit klinken als een voorspelbaar falen van een autoritair regime, dat door te veel controle de eigen positie ondermijnde. Hoe ziet u dit?

„Tussen maart 2020 en april 2022 was China autoritair, maar was zijn pandemiebeleid ook veel succesvoller dan dat van Europa, zowel op het vlak van het inperken van het virus als in het op gang houden van het economische en sociale ‘normaal’. Het probleem in China was in dit geval niet het autoritaire systeem op zich, maar de combinatie met geavanceerde informatietechnologie die heel verticaal, ‘top-down’ kon worden geïmplementeerd zonder oog voor wat mensen doormaakten. En omdat de technologie, zoals de gezondheidscode die detecteerde of je in de buurt van een besmet persoon was geweest, het beleid zo effectief maakte, was er ook zo weinig ruimte voor weerstand. Mensen werden altijd al gecontroleerd, maar nu werd hun situatie onbegrijpelijk en absurd.”

In hoeverre was het onvermijdelijk dat het op zo’n absurd punt uitkwam?

„Er is natuurlijk een ander scenario mogelijk waarin er geen omikronvariant was geweest. Maar in de technologie zit wel een element van onvermijdelijkheid. De technologie verwoest de sociale aspecten van het uitoefenen van macht. Ook autoritaire machthebbers hebben een sociale basis nodig. Je moet als machthebber mensen kunnen overtuigen, je hebt mensen nodig die het surveilleren voor je doen, enzovoort. Maar met deze technologie lijkt het alsof je helemaal geen mensen meer nodig hebt.”

Ligt daar nog een les voor democratieën? Die gebruiken ook steeds meer technologie.

„Die hebben een vergelijkbaar probleem in de manier waarop bestuur steeds minder door mensen wordt uitgevoerd. Of je nu een democratie bent of een autocratie, als er geen organische sociale structuur is die onze levens onderhoudt, dreigt er gevaar. Want een democratie is niet alleen haar instituties, het is ook een manier van leven. Duitsland is een heel functionele democratie, maar je ziet ook een snelle opkomst van extreemrechts en een totaal

onproductief en verdeeld debat. Waarom? Omdat mensen elkaar niet meer kunnen begrijpen. Dat gaat over angst en een gevoel van gebrek aan controle dat mensen nu proberen tegen te gaan met een meer autoritaire stijl van politiek. Uiteindelijk is het een kwestie van sociale samenhang.”

U heeft ook beschreven hoe maatregelen die aan het begin van de pandemie specifiek Chinees leken te zijn, uiteindelijk wereldwijd zijn toegepast. Wat betekent dit voor internationale vergelijkingen?

„In het begin werd alles uitgelegd door de China-lens: dit gaat daar zo mis omdat ze geen vrijheid van informatie hebben enzovoort. Toen werd het virus een wereldwijd probleem en werd een land als Italië tragisch verrast. Het kan dus verstandig zijn om niet te snel conclusies te trekken op basis van het politieke regime van een land. Daardoor kun je de kans missen om heel praktische lessen te leren over een virus en hoe je het kan aanpakken.”

Nog even terug naar China. De zware impact van de coronapandemie die u beschrijft valt samen met een transitie

Mensen werden altijd al gecontroleerd, maar nu werd hun situatie onbegrijpelijk en absurd

naar lagere economische groei. De razendsnelle groei die China tientallen jaren kenmerkte is voorbij. Kan de Chinese samenleving zich aanpassen aan de nieuwe situatie?

„Langzamere economische groei is onvermijdelijk, hoewel de coronapandemie die transitie veel dramatischer heeft gemaakt. Dus de samenleving moet zich nu heroriënteren. Waar gaat het om in het leven? Hoe kunnen we mensen ondersteunen op de vlakken die belangrijk voor hen zijn - onderwijs, zorg, amusement - in plaats van simpelweg meer goedkope goederen voor hen te produceren? Volgens mij moet de Chinese economie de focus verleggen van materiële productie naar sociale productie. Dat begint te gebeuren, al is er geen duidelijke consensus of routekaart.

„Daarnaast moet de staat zijn missie helder krijgen. ‘Nummer 1’ in de wereld worden is volgens mij nu niet de prioriteit. Het verbeteren van de binnenlandse situatie zou bovenaan moeten staan bij de politieke klasse. Dat lijkt nu niet het geval. Hopelijk kan de samenleving met de juiste signalen en druk de politieke en economische besluitvorming de goede kant opduwen.”

HAÏTI

Bendegeweld vergroot humanitaire crisis

AMSTERDAM. Aanhoudend bendegeweld in Haïti heeft de humanitaire crisis verergerd en de druk vergroot op premier Ariel Henry, die sinds een bezoek aan Kenia in Puerto Rico verblijft. Het geweld van de machtige bendes die zijn interimregering omver willen werpen, heeft grote delen van Haïti al tien dagen lamgelegd. Alle vluchten zijn geannuleerd. Volgens mediaberichten werd er vrijdag geschoten rond het presidentieel paleis. Eind februari escaleerde het geweld. Volgens de VN hebben bendes 80 procent van de hoofdstad Port-au-Prince in handen. Het is nog onduidelijk hoeveel slachtoffers er zijn gevallen. Bijna de helft van de 11 miljoen inwoners lijdt volgens de VN aan acute honger. (ANP)

INDONESIË

Zeker 21 doden na overstromingen

AMSTERDAM. Bij aanhoudende overstromingen en aardverschuivingen op het Indonesische eiland Sumatra zijn zeker 21 mensen omgekomen. Zes personen zijn nog vermist. Mogelijk loopt het dodental verder op. In totaal zouden zo’n 75.000 mensen zijn geëvacueerd. De door noodweer veroorzaakte overstromingen houden met name de provincie West-Sumatra al dagen in hun greep. Volgens persbureau AFP werd een plaatsje in het subdistrict Sutura het hardst getroffen. Tonnen modder, rotsblokken en ontwortelde bomen zouden sinds het begin van het weekend van een berg zijn aangedaald, waardoor huizen in lokale bergdorpen bedolven werden. (NRC)

FRANKRIJK

Macron wil wet op hulp bij zelfdoding

PARIS. De Franse president Emmanuel Macron heeft een wetsvoorstel aangekondigd voor „geassisteerde stervensbegeleiding” onder „strikte voorwaarden”. Hij deed dat in een interview met de kranten *La Croix* en *Libération*. Volwassen patiënten die „volledig toerekeningsvatbaar” zijn, lijden aan een „ongeneeslijke ziekte” en van wie het lijden „niet te verlichten” is, zouden een verzoek om hulp bij zelfdoding kunnen indienen bij een medische commissie. Van het plan zijn uitgesloten: minderjarige, mensen met psychiatrische of neurologische ziekten die het onderscheidingsvermogen belemmeren. Meerdere Europese landen staan hulp bij zelfdoding al toe. (ANP/AFP)